

BUXORO VOHASIDA AN'ANAVIY VA ZAMONAVIY ETNOSLARARO JARAYONLAR

Kaxxorova Dilfuza Adizovna

Osiyo Xalqaro Universiteti magistranti.

Annotatsiya: *Buxoro vohasi o'zining ko'p asrlik tarixi davomida etnik jihatdan xilma-xil hudud bo'lib, an'anaviy jarayonlarda o'zbek, tojik, eroniy va arab etnografik guruhlarining o'zaro integratsiyasi ustuvor bo'lgan. Zamonaviy jarayonlar esa milliy o'zlikni anglash bilan qatorda, madaniyatlararo muloqot turli etnoslarning urf-odatlarini uyg'unlashuvi va globallashtirish ta'sirida urbanizatsiyalashuv bilan tavsiflanadi. Bu jarayon Buxoroda o'zbek va tojik tillarining o'zaro ta'siri, eroniy guruhlarining mahalliy aholi bilan madaniy xo'jalik jihatdan yaqinlashuvi kuzatilgan. Maqolada vohaning o'ziga xos tarixiy-geografik sharoitida shakllangan an'anaviy turmush tarzi va madaniyatining transformatsiyasi ko'rib chiqiladi.*

Asosiy urg'u: *Tadqiqotda an'anaviy oilaviy qadriyatlar, marosimlar va kiyinish madaniyatining saqlanishi hamda zamonaviy ijtimoiy-siyosiy sharoitda etnoslararo totuvlikni mustahkamlash masalalari ilmiy asoslab beriladi.*

Kalit so'zlar: *Buxoro vohasi, etnos, etnoslararo jarayonlar, integratsiya, madaniy transformatsiya, an'anaviy madaniyat, milliy o'zlik.*

Kirish: Buxoro vohasi tarixan tojik tilli o'troq dehqon va turk tilli ko'chmanchi –chorvador aholining ko'p asrlik o'zaro aloqalari poligoni bo'lib kelgan. Ushbu ikki yirik etnik qatlamning integratsiyasi natijasida hududga xos bo'lgan o'ziga xos “Buxorocha” turmush tarzi va madaniyati vujudga kelgan. Vohada nafaqat o'zbek va tojiklar, balki arablar va eroniyalar, yahudiylar va turkmanlar kabi turli etnografik guruhlar ham istiqomat qilib, ularning har

biri mintaqaning etnik manzarasini boyitgan. Bu etnik guruhlarining tili, urf odatlari va an'anaviy hunarmandchiligi vohaning madaniy me'rosini tashkil etadi. Bugungi kunda Globallashuv va Urbanizatsiya jarayonlari ta'sirida Buxorodagi etnoslararo munosabatlar yangi bosqichga ko'tarilmoqda. An'anaviy qadriyatlarni saqlabqolgan holda, zamonaviy milliy o'zlikni anglash, millatlararo totuvlik va madaniy transformatsiya jarayonlarini o'rganish ilmiy va amaliy jihatdan muhim ahamiyatga ega.

Aholining shakllanish tarixi-Buxoro vohasida aholining shakllanish tarixi-ko'p qatlamli jarayon hisoblanib unda turli til oilalariga mansub xalqlarning ming yillar davomida o'zaro qorishuvi yotadi. Bu jarayonni an'anaviy va zamonaviy bosqichlarga bo'lib o'rganish maqsadga muvofiqdir. Buxoro vohasida aholining shakllanishi miloddan avvalgi VI-V asrlarga borib taqaladi, bu jarayon Zarafshon daryosi quyi oqimidagi unumdor yerlar, qulay iqlim va sug'orish dehqonchiligi rivoji bilan bog'liq bo'lgan. Dastlabki manzilgohlar Siyovush nomi bilan bog'liq rivoyatlar va arxeologik topilmalar asosida yuzaga kelib, keyinchalik So'g'd madaniyati va ko'chmanchi turkiy xalqlarning o'zaro ta'sirida o'troq aholi madaniyati shakllangan.

Aholining etnik tarkibi va joylashuv xususiyatlari-Buxoro vohasi aholisi, asosan, o'zbeklar (ko'pchilik), tojiklar (tarixiy shahar aholisi), shuningdek, turkmanlar, ruslar va boshqa millatlardan iborat ko'p etnik tarkibga ega. Aholi asosan Zarafshon daryosi vodiysida, vohaning unumdor yerlari va sug'oriladigan hududlarida zich joylashgan bo'lib, qishloq aholisi (63,14%) shahar aholisidan (36,86%) ustunlik qiladi.

Etnik Tarkib Xususiyatlari:

Asosiy elat: O'zbeklar viloyatning asosiy aholisi bo'lib, turli tumanlarda keng tarqalgan.

Tojiklar: Tarixan Buxoro shahri va unga yaqin hududlarda (masalan, Kogon, Shofirkon) tojikzabon aholi zich yashaydi, ular shahar madaniyati va hunarmandchiligi bilan bog'liq.

Boshqa etnik guruhlar: Buxoro tumanlarida turkmanlar, shuningdek, rus va boshqa millatlar vakillari ham istiqomat qiladi.

Joylashuv Xususiyatlari:

Zichlik: Aholi joylashuvi notekis bo'lib, asosiy qism Zarafshon daryosi bo'yidagi sug'oriladigan vohalarda to'plangan.

Urbanizatsiya: Buxoro shahri va Kogon kabi yirik markazlarda urbanizatsiya darajasi yuqori.

Qishloq joylar: Vohaning chekka, cho'l zonalari (masalan, Qorako'l, Olot) va cho'l-yaylov hududlarida aholi nisbatan siyrakroq bo'lib, chorvachilik va dehqonchilik bilan shug'ullanadi.

2026-yil boshiga ko'ra, Buxoro viloyati aholisining qariyb 63,14% qismi qishloqlarda, 36,86% esa shaharlarda yashaydi.

Xulosa:

1. Tarixiy uyg'unlik va Bag'rikenglik tajribasi

Buxoro vohasi asrlar davomida "madaniyatlar chorrahasi" bo'lib kelgan. Bu yerda o'zbek, tojik, turkman, yahudiy, arab va boshqa elatlarning tinch-totuv yashashi o'ziga xos "Buxorocho bag'rikenglik" modelini shakllantirgan. An'anaviy jarayonlarning eng muhim xususiyati — etnoslarning bir-birini inkor etmagan holda, o'zaro madaniy boyitishidir.

2. Bilingvizm va Madaniy sinkretizm

Vohadagi etnoslararo jarayonlarning o'zagini ikki tillilik (o'zbek va tojik tillari) tashkil etadi. Bu holat nafaqat muloqot vositasi, balki umumiy urf-odatlar, musiqiy meros (Shashmaqom) va turmush tarzining mushtarakligini ta'minlovchi asosiy omil bo'lib xizmat qilmoqda.

Etnik kelib chiqishidan qat'i nazar, aholining qadriyatlari yagona hududiy o'zlikni tashkil etadi.

3. Zamonaviy tendensiyalar va Urbanizatsiya

Bugungi kunda etnoslararo jarayonlar globallashuv va urbanizatsiya ta'sirida yangi bosqichga chiqdi. Zamonaviy davrda:

Etnik chegaralarning yumshashi: Turli millat vakillari o'rtasidagi nikohlar va birgalikdagi tadbirkorlik faoliyati kuchaygan.

Milliy o'zlikni saqlash: Davlat siyosati darajasida har bir etnik guruhning tili va madaniyatini saqlash uchun sharoitlar (madaniy markazlar orqali) yaratilgan.

4. Ijtimoiy barqarorlik omili

Buxorodagi etnoslararo totuvlik shunchaki tarixiy meros emas, balki bugungi kunda mintaqaviy barqarorlikni ta'minlovchi strategik resursdir. An'anaviy mahalla tizimi turli millat vakillarini ijtimoiy jipslashtirishda asosiy mexanizm bo'lib qolmoqda.

Buxoro vohasidagi etnoslararo jarayonlar ajralish emas, balki integratsiya (birlashish) yo'lidan bormoqda. Tarixiy an'analar zamonaviy ijtimoiy institutlar bilan uyg'unlashgan holda, vohada noyob va mustahkam millatlararo totuvlik muhitini saqlab kelmoqda.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Suxareva.O.A-Buxoro shahri etnografiyasi:XIX-asr oxiri XX asr boshi.
2. Mirziyoyev SH.M - Yangi O'zbekiston strategiyasi. Toshkent. O'zbekiston nashriyoti 2021-2024.
3. Atamuratova.F.S-Mustaqillik sharoitida o'zbek milliy mentalitetida etnomadaiy jarayonlar.Toshkent 2010
4. Metodik va elektron manbalar:
5. InLibrary.uz va Ziyonet.uz kutubxonalari-Buxoro etnografiyasi va Etnoslararo munosabatlar bo'limidagi elektron resurslar.